

14. Андіївська, Е. Ідилії: сонети [Текст] / Е. Андіївська. – К.: Всесвіт, 2009. – 252 с.
15. Андіївська, Е. Погляд з кручі: сонети [Текст] / Е. Андіївська. – К.: Всесвіт, 2006. – 176 с.
16. Стех, М. Р. Далекохідні стежки до межневимовного [Текст] / М. Р. Стех // Проблеми інтерпретації. – Донецьк: Норд-прес. – 2011. – С. 10–33.

*Рекомендовано до публікації д-р філол. наук, академік НАН України Жулинський М. Г.
Дата надходження рукопису 21.04.2017*

Астапенко Ігор Анатолійович, аспірант, Відділ української літератури ХХ століття та сучасного літературного процесу, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, 01001
E-mail: astapenkoff@gmail.com

УДК 811.161.2' 367.624

DOI: 10.15587/2313-8416.2017.105136

АНАЛІЗ ЗАПОЗИЧЕНИХ АФІКСІВ В УКРАЇНСЬКОМОВНІЙ ПЕРІОДИЦІ

© В. Г. Заєць

Досліджено динаміку вживання іншомовних афіксів в інформаційному ресурсі українськомовних засобів масової інформації. Проаналізовано погляди мовознавців на тенденції слововислову в мас-медіа. Подано результати статистичного дослідження лексичних одиниць з іншомовними афіксами. Проілюстровано типові випадки слововживання в періодиці. Визначено тенденції вживання іншомовних афіксів. Доведено порушення правописних норм у написанні іншомовних компонентів складних слів

Ключові слова: афікс, деривати, денотати, засоби масової інформації, словотвірна норма, новотвори, юкстапозит

1. Вступ

Дериваційне поле мас-медіа зазнало суттєвих змін у роки розбудови української держави. Демократизація усіх сфер діяльності суспільства надала широкі можливості журналістам, працівникам періодичних видань обирати словотвірчі ресурси для зручної передачі ними явищ та процесів суспільно-економічного життя. Мова української періодики експлікує сучасні тенденції слововислову, здатність до постійного оновлення лексем, зокрема іншомовними формантами. Певні зміни в мовній практиці та їх тенденції постійно тримають у полі зору українські дослідники К. Горденська, Є. Карпіловська, О. Стишов, О. Тараненко, О. Пономарів, Л. Кислюк, Т. Коць та ін. Обстеження мовного матеріалу української періодики різних напрямів здійснює О. Стишов [1]. Тенденції змін у сучасній словотвірній нормі української мови постійно відстежує Л. Кислюк [2, 3]. Проаналізовано тенденції моделей українськомовного словотворення в період глобалізаційних процесів [4].

2. Літературний огляд

В останні десятиліття з'явилися наукові дослідження корпусу української лексики на матеріалі мови засобів масової інформації [1, 4, 5, 6]. Предметом наукових розвідок стали тексти періодичних українськомовних видань [1]. Зокрема, виконано дослідження мови засобів масової інформації [1, 6]. Так, О. Тараненком, Т. Коць розкрито дії актуалізованих структурно-семантичних моделей словотворення сучасної української літературної норми у функціонально-стильовій і структурній парадигмі [4, 6]. Лінг-

воукраїністиці відомі рекомендації із проблемного правопису слів і словосполучень у сучасній українській літературній мові [5].

Прикметно, що в новітніх дослідженнях аналізуються чинники виникнення, поширення в мас-медіа неодериватів із запозиченими словотвірними формантами, їх динаміка, є спроби унормувати правопис інтернаціональних лексем відповідно до традицій граматики української мови. Періодичні видання ілюструють активність лексем із запозиченими формантами, поява яких, є наслідком «глобалізації суспільно-політичного життя і прагненням добирати узуальні слова» [6–8]. За твердженням О. Стишова, динаміка використання іншомовних словотвірних типів «є виявом того, що в дериваційних процесах аналізованого періоду досить помітною є тенденція до європеїзації чи, за іншою термінологією, до інтернаціоналізації словотвірних типів, що виявляється в зростанні активності як твірних основ, так і афіксальних морфем, що мають загальноєвропейський або ширше – інтернаціональний характер...» [1].

Глобальне поширення лексем із запозиченими формантами є ознакою сьогочасного суспільства, що в подальшому набуватиме прискорення, як зазначалося в дослідженнях, що «мова преси часто підсилюється емоційно-оцінною функцією» [6]. На часі питання про орфографічне унормування іншомовних словотвірних формантів. У цьому аспекті слушними є рекомендації, висловлені в [5]. На думку дослідниці, «слабке знання норм і традицій української літературної мови, особливостей її словникового складу та граматичного ладу» спонукає до запозичень [5, 9].

Лінгвоукраїністиці відомі праці, що фіксують понад лексеми із частиною *арт-* [1, 10], які О. Стишов поділяє на декілька груп, пов'язаних із мистецтвом:

- 1) «означення представників мистецьких угруповань, моделей, переможців конкурсів»;
- 2) «назви течій у мистецтві»;
- 3) «назви музичних заходів» [1].

Дискусійним видається думка про те, що англіцизми не слід вважати «рейдерями» в українській мові. Також потребує розв'язання правопис англійських запозичень, які К. Городенська радить «вживати замість “означальних” іменників *бізнес-, медіа-* (масмедіа-), *піар-, інтернет-, онлайн-* прикметники бізнесовий, медійний (масмедійний), піарний, піарівський, інтернетний, інтернетівський, інтернетовий, мережений, онлайнвий» [5].

У сучасних словниках зафіксовані способи унормованого написання лексем з іншомовними препозитивними афіксами, однак практика слововживання в медійному тексті фіксує ряд відхилень від чинних норм.

На часі доречними є рекомендації щодо «виważеного фахового аналізу потребують ті зміни, яких зазнала українська літературна мова нібито об'єктивно, у зв'язку з активним розгортанням процесів світової глобалізації, що спричинили широке входження до її словникового складу запозичень з різних мов світу, та найбільше – з англійської» [5, 9]. У денотах медійного дискурсу досліджуваного періоду засвідчено вплив новозапозичень на позначення результатів наукового і технічного розвитку галузей народного господарства, соціальної сфери, мистецтва, спорту та ін.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – проаналізувати денотати сучасних українських публіцистичних текстів.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі/завдання:

1. Виявити в українськомовних періодичних виданнях різної тематики деривати з іншомовними афіксами.
2. Відмітити частовживані моделі в похідних лексемах.
3. Проілюструвати прикладами загальні тенденції до використання суфіксів, префіксів інших мов для номінування процесів, явищ суспільно-політичного життя.

4. Матеріали та методи дослідження

У дослідженні проведено аналіз з текстів українськомовних періодичних видань початку ХХІ століття різної тематики та суспільно-політичного спрямування, зокрема «Літературна Україна», «Сільські вісті», «Слово просвіти», «Українське слово», «День», «Молодь України», «Народна армія», «Україна молода», «Вечірній Київ», «Культура і життя», «Газета по-українськи», «Селянська газета» (2000–2016 рр.). Проаналізовано близько 700 одиниць текстів вищеназваних періодичних видань. У межах суцільної вибірки помічено близько 900 лексичних одиниць, які підлягають аналізу дериваційної спроможності.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Аналіз періодичних видань дає підстави стверджувати про тенденції до відновлення певних засобів словотворення, повернення до питомо українських афіксів. Засвідчимо активне послуговування в мовній практиці віддієслівними дериватами за допомогою суфіксів *-ач, -ник, -льник, -ар, -ець* для «творення назв осіб за різними ознаками», на зразок: *оглядач, підспівувач, споживач, користувач, дресирувальник, нападник, вкладник, розробник, постачальник, позичальник, рекламодавець, промовець*. Пор.: *Бійцям курдського ополчення вдалося вибити нападників з міста і відкинути до іранського кордону, однак три села вчора ще залишилися в руках ісламістів* (СВ, 04.10.2001); *Одне слово, зазначають оглядачі, нічого істотно нового третій проект не містить* (СВ, 16.10.2003); *127 «голосувальників за диктатуру» знову йдуть до Ради* (СП, 16–22.10.2014).

У текстах часописів відстежуємо відіменні деривати з суфіксом *-іст (-ист)* на позначення осіб за ознаками приналежності до:

- 1) соціальних угруповань (*автокефаліст, гекаченіст, московіст, ісламіст, терорист*);
- 2) політичних партій, блоків: *кучміст, путчист, солідарист*;
- 3) соціального статусу, способу життя: *авантюрист, семінарист, фінансист*.

Пор.: *Бійцям курдського ополчення вдалося вибити нападників з міста і відкинути до іранського кордону, однак три села вчора ще залишилися в руках ісламістів* (СВ, 04.10.2001).

У межах обстеженого корпусу лексем помічено деривати (понад 40 одиниць) із чужомовним префіксом *анти-*, який в українській мовній системі має відповідник *проти- або а-* (анаціональний). Цілком природним мало бути звучання *противупутінська коаліція, протиконституційний закон, протикорупційне бюро, протитерористична операція* та ін. Натомість у періодиці натрапляємо на такі випадки слововжитку, на зразок: *Чесний голос антисвіту* (ЛУ, 23.07.2015); *«Свобода» вимагає визнати антиконституційним закон Ківалова-Колесніченка* (Газета по-українськи, 16.12.2016). Так само в національній мові існує заміник префікса *пост-* афікс *після-*. Проте журналісти та інші автори стали надуживати чужомовним препозитивним формантом *пост-*, що й засвідчує ряд контекстів: *постгеноцидне, постсоціалістичний, постчорнобильська, на зразок: Ми розпроцалися зі статусом постколонії* (Газета по-українськи, 02.12.2016); *Корупція і посткомуністична ментальність* (День, 10–11.06.2016).

Постійне прагнення до пошуків шляхів оригінальності тексту викорінює українськомовні еквіваленти прикметників *колишній (екс-), помилковий (квазі-), наскрізний (транс-)* іншомовними експресивними частинами, помилково сприйняті, як більш влучні, всеохоплювальні. Порівняємо у контекстах: *Дочки іракського екс-диктатора Рагад і Рана отримали притулок у Йорданії, куди й прибули із Сирії з дев'ятьма дітьми* (СВ, 05. 08. 2003); *Екс-прем'єра вивезли з лікарні Укрзалізниці у Харкові* (СП, 27.02 – 09. 03. 2014), *Хіба ми забули, як із того «домашнього*

арешту» втекли хабарник **екс-ректор** Податкової академії Мельник, зрадники Батьківщини – керівні міліціанти деяких міст, інші діячі (ЛУ, 02. 10. 2014), Україна приєдналася до **транс**регіональної морської мережі (НА, 15. 12. 2016), Амністія можлива тільки для громадян, які працювали у **квазі-структурах** так званих ДНР і ЛНР не вбивць (Газета по-українськи, 20. 12. 2016).

У межах вибірки лексичних одиниць помічено деривати (близько 70) із запозиченим формантом **-ація, -ізація/-изація**, на зразок: **деморалізація, інформатизація, індексація, криміналізація, лібералізація, олігархізація, періодизація, сертифікація, християнізація, фальсифікація**. Пор.: *Найперше треба здійснити десовєтизацію, декомунізацію, припинити політику апартеїду щодо корінної нації українців* (СВ, 26.09. – 02.10.2013); *Чому, по суті, так і не розпочався процес деолігархізації?* (ЛУ, 26.11.2015).

Високою частотністю (близько 250 одиниць) позначені вживання дериватів із незмінюваними іншомовними компонентами **арт-, бізнес-, бліц-, брейн-, віце-, експрес-, медіа-, шоу-** для номінування процесів, осіб, задіяних у різних сферах діяльності і позначають:

1) розвиток різних галузей народного господарства (**бліц-коментар, бліц-турнір, бліц-новини, бліц-кредит, кафе-клуб, медіа-інфраструктура**);

2) соціальну сферу (**бізнес-клуб, бізнес-вершина, шоу-бізнес, брейн-ринг, панно-композиція, прес-клуб, рок-гурт, рок-марафон, рок-фестиваль, таймаут, ток-шоу, шоу-бізнес, карт-блани**);

3) посади державного рівня, сфери культурни (**віце-прем'єр, віце-спікер, шоу-мен**).

Пор.: *З 9 по 15 жовтня відбувся арт-десант митців з різних куточків України в зону АТО* (УС, 21–27.10.2015).

Зауважимо, що в аналізованому корпусі лексем відстежуємо неусталеність передачі складних слів з іншомовними компонентами, оскільки чинний український правопис фіксує написання разом складних слів із частинами, приєднаними до узуальних лексем. Як відомо, **арт-** є частиною прикметника **артистичний, мистецький** (англійською **«artistic»**). Вважаємо такі денотати (**артгалерея, артдиректор, арткультура, артпродюсер, артсалон та ін.**) утворені частковою аббревіацією, тому їх слід писати разом.

У текстах досліджуваної періодики часто презентуються лексеми (близько 100 одиниць) з компонентом **бізнес-** на позначення комерційної діяльності:

1) осіб та організацій, що навчаються комерційним справам або відстежують прибуток (**бізнес-асоціація, бізнес-консультант, бізнес-еліт, бізнес-еліта, бізнес-леді, бізнес-центр, бізнес-школа, бізнес-партнер, бізнес-кола**);

2) продуктів комерційної діяльності (**бізнес-вершина, бізнес-видання, бізнес-ідея, бізнес-проект, бізнес-сайт**);

3) засобів сприяння розвитку прибуткової діяльності (**бізнес-англійська, бізнес-клімат, бізнес-діалог, бізнес-середовище, бізнес-етикет, бізнес-захоплення, бізнес-контакти, бізнес-кредит, бізнес-новини, бізнес-планування, бізнес-освіта, бізнес-справа**).

Аналіз текстів періодичних видань засвідчує, що різні часописи подають такі лексеми не однаково. Пор.: *Як почуває себе на цій бізнес-вершині?* (СВ, 08.07.2004); *Він звертається до нас – ми пропонуємо ідею і бізнес-план у певному регіоні* (УК, 01.12.2016); *Деякі потрапляють у приватні руки місцевих бізнесменів чи бізнесових структур* (СП, 10–16.12.2015). Вищеназвані лексеми не є юкстапозитами, тому вони цілком можуть розгортатися в типове для граматики української мови підрядне словосполучення іменника з узгоджуваним прикметником, зокрема **бізнес-видання – бізнесове видання, бізнес-новини – бізнесові новини**. Також дискусійним видається питання про юкстапозицію лексем із такими інтернаціональними компонентами, що функціонують у дериваційному полі періодики (**медіа-, інтернет-, онлайн-**): **медіа-аналітика, медіа-група, медіа-життя, медіа-підтримка, медіа-піраміда, медіа-піратство, медіа-працівник, медіа-рейтинг, медіа-стиль, медіа-текст, медіа-технологія, медіа-трибуна, медіа-холдинг, медіа-центр, медіа-школа**.

Переконані, що необхідністю, викликаною «половоддям» іншомовних денотатів, є добирання українських синонімів до лексем, наприклад **бліц-** – «короткий» (**недовгий, нетривалий, короткотривалий, короткочасний, миттєвий, блискавичний, короткотерміновий, короткостроковий, стислий, швидкий та ін.**) або заміна прикметниками.

Значно меншою кількістю лексичних одиниць представлені різноструктурні чужослови та гібридні вкраплення в текстах, на зразок: **е-декларації, е-архіви, е-мейл, FM-радіостанції, web-адреса, fashion-індустрія**, розхитують графічну структуру української мови. Пор.: *«Сьомий «Мамай-фест». Успішний!»* (СП, 19–25.06.2014).

Значною чисельністю вживання позначений корпус іменників і похідних від них дериватів з формантом **євро-** (близько 300). Зафіксовані в дериваційному полі медійного дискурсу частковоскорочені абрєвіатури з **євро-** поділяємо на декілька груп:

1) політичні об'єднання, установи, організації (єврогрупа, єврогромадянство, Єврозона, євроспільнота, євросусіди, Євросоюз, Європарламент, Єврокомісія, Євроконституція, єврокраїни, Євромайдан, Євросоюз, Євросуд, європолітика, Єврорегіон, Євроунія, єврохартія, євросвіт. Пор.: *Євросоюз готовий обговорити конкретний план дій щодо безвізового режиму з Україною* (СВ, 26. 05. 2010); *Є і кризи, на що український народ двічі реагував якнайгірше – Помаранчевим і Євромайданом* (ЛУ, 25.08.2016); *У новому кошторисі євроспільноти майже на чверть збільшено видати на подолання міграційної кризи, включаючи й захист кордонів* (СВ, 22.11.2016);

2) особи, причетні до діяльності європейських комісій (євробюрократ, євроделегат, євродепутат, єврокомісар, європрикордонник, єврокандидат, євромайданівець, єврочиновник). Пор.: *Єврочиновники також зосередять свою увагу на заощадженні енергії...* (УК, 27.01.2009); *Одеського євромайданівця Андрія Юсова побили за державну мову* (СП, 23–29.07.2015);

3) назви документів (євроатлантична заява, євробюлетень, євродекларація, євровіза, євроінституція, євростандарт, єврозакон, європротокол, європапери, єврокредити);

4) грошові одиниці (євродепозити, євродолари, євровалюта, єврооблігація, єврочек);

5) терміни економічної галузі (євровалюта, євробанк, євробанкір, євродолар, євроекономіка, єврооблігації, єврокредит, євроринок, євроціна);

6) абстрактних понять, пов'язаних з європеїзацією (євротертя, євроустремління, європоцентризм, євроракети, євроремонт, євроглибинка, єврогвалт). Лексеми з формантом *євро-* маркують денотати на позначення діяльності галузі спорту, як-от: єврокубки, єврофорум, євроарена, євростадіон, Євро-2012, євротурнір, євроформа, євроліга, євроспорт, єврочемпіонат.

Семантичне поле похідних лексем з *євро-* маркує «вищий рівень досконалості», «вищу якість» предметів соціально-побутової сфери, на зразок: євроремонт, єврованна, євроквартира, євровікна, євродвері, євробалкони, єврокухня, євродизайн, євроізолятор, єврокамера, єврооселя, європомешкання, євросадиба, єврооздоблення, євроконтейнери, євросупермаркет, євровигляд.

Зауважимо, що в корпусі суспільно-політичної лексики з формантом *євро-* чималу групу становлять емоційно-оцінні денотати, похідні від іменникових основ здебільшого з негативною, ніж позитивною оцінкою: бюрократ, гвалт, імперія, ентузіаст, мрія, нетерплячка, скептик, перспектива, устремління, цинік, жебрак. Пор: *Євронетерплячка (заголовок статті СВ, 18.11.2016)*.

6. Висновки

1. Аналіз текстів періодичних видань надає підґрунтя для усебічного відстеження стилістичного навантаження іншомовних афіксів в різних лексико-семантичних групах як результат розбудови української державності, вихід на європейський рівень.

2. Вхідження в мас-медійний простір іншомовних формантів загострює питання їх правописного унормування.

3. Постійне прагнення до пошуків шляхів оригінальності тексту викорінює українськомовні еквіваленти прикметників (бізнесовий, інтернетний, медійний).

4. Значне поширення лексем з іншомовними формантами потребує добирання відповідників українськомовних афіксів.

Література

1. Стишов, О. А. Українська лексика ХХ століття: (На матеріалі засобів мас. інформації) [Текст]: монографія / О. А. Стишов. – К.: Пугач, 2005. – 388 с.
2. Кислюк, Л. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація [Текст] / Л. Кислюк // Українська мова. – 2012. – № 1. – С. 52–66.
3. Яворська, Г. М. Прескриптивна лінгвістика як влада [Текст] / Г. М. Яворська. – К., 2000. – С. 299.
4. Тараненко, О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ–ХХІ ст.) [Текст]: монографія / О. О. Тараненко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 248 с.
5. Городенська, К. Українське слово у вимірах сьогодення [Текст]: наук. вид. / К. Городенська. – К.: КММ, 2014. – 124 с.
6. Коць, Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі [Текст] / Т. А. Коць. – К.: Логос, 2010. – 303 с.
7. Олексенко, В. П. Словотворення в умовах глобалізації: *nomina actionis* із за позиченим формантом -ація, -ізація/-изація [Текст] / В. П. Олексенко // Вісник ОНУ. Серія: Філологія. – 2014. – Т. 19, № 4 (10). – С. 96–103. – Режим доступу: [http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/pdf/vist_onu/Visnik_ONU_Filolog_4\(2014\).pdf#page=96](http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/pdf/vist_onu/Visnik_ONU_Filolog_4(2014).pdf#page=96)
8. Пономарів, О. Д. Стилістика сучасної української мови [Текст]: підр. / О. Д. Пономарів. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2000. – 248 с.
9. Карпіловська, Є. Норма в сучасному українському словотворенні: зразок і реальність [Текст] / Є. Карпіловська // Культура слова. – 2011. – № 74. – С. 43–51.
10. Бодик, О. П. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія [Текст]: навч. пос. / О. П. Бодик, Т. М. Рудакова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 416 с.

*Рекомендовано до публікації д-р філол. наук, професор Стишов О. А.
Дата надходження рукопису 19.04.2017*

Засяч Валентина Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра української мови, Київський університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053
E-mail: v.zaiets@kubg.edu.ua